# Hoe kun je bij jonge kinderen de ontwikkeling van vooroordelen voorkomen?

Beantwoord door Merlijn Karssen (antwoordspecialist ) en Edith van Eck, Wouter Schenke & José Mulder (kennismakelaars Kennisrotonde)

18 april 2017 – update 1: 4 november 2020-  update 2: 15 juli 2024

KR. 173

## Kort antwoord

Kinderen blijken al op jonge leeftijd stereotype beelden te ontwikkelen van zichzelf en anderen in relatie tot huidskleur en etniciteit. Om vooroordelen bij kinderen op basis van huidskleur en etniciteit te verminderen blijken aanpakken die het bevorderen van contact (direct en indirect) combineren met empathie en perspectief nemen een goede insteek te bieden. Daarbij is het van belang ook rekening te houden met de doelgroep van de aanpak. De effectiviteit van een aanpak blijkt verschillend voor kinderen van de etnische meerderheidsgroep en de etnische minderheidsgroepen. Voor kinderen uit minderheidsgroepen zijn interventies nodig die ook aandacht besteden aan het zelfbeeld en het omgaan met ervaringen met discriminatie en racisme.

## Antwoord

### Het ontstaan van stereotiepe beelden

Kinderen beschrijven elkaar op jonge leeftijd voornamelijk op basis van het uiterlijk. Vanaf zes maanden worden kinderen bewust van hun eigen huidskleur en vanaf twee jaar kunnen kinderen anderen indelen in groepen op basis van huidskleur (Hirschfeld, 2008). Als kinderen tussen de vijf en acht jaar zijn, ontdekken ze ook de verschillen die huidskleur en etniciteit met zich meebrengen. En dan worden ze zich bewust van de associaties van huidskleur en etniciteit met eigenschappen of gedrag en koppelen ze etniciteit aan sociale status, normen en waarden (Aboud & Amato, 2001; Cristol & Gimbert, 2008).

### Wat zijn vooroordelen en hoe verloopt de ontwikkeling ervan?

Een vooroordeel is een negatieve attitude of emotie tegenover een individu of een groep (Brown, 2010). Er worden twee vormen onderscheiden, namelijk: 1) meer positieve eigenschappen toekennen aan de eigen groep (in-group favoritism) en 2) meer negatieve eigenschappen toekennen aan de groep waarmee men zich zelf niet identificeert (out-group derogation).

Vooroordelen kunnen zich in drie vormen uiten (Beelmann & Heinemann, 2014):

- cognitief, namelijk in stereotypen (eigenschappen toekennen aan een groep);
- emotioneel, namelijk in gevoelens tegenover een groep;
- in gedrag, namelijk in discriminatie (negatief gedrag tegenover een groep).

Kinderen ontwikkelen al op jonge leeftijd vooroordelen. Ook kleuters blijken al vooroordelen te kunnen hebben tegenover etnische of raciale minderheden (Raabe & Beelman, 2011). Gedurende de basisschool veranderen deze van expliciet naar impliciet (Rutland, Cameron, Milne, & McGeorge, 2005). Ook worden de vooroordelen van kinderen veelzijdiger en meer gedifferentieerd. Bovendien worden ze zich dan bewust van hun vooroordelen en leren zij hun bevooroordeelde reacties te controleren (Rutland, Brown, e.a., 2007). Op deze leeftijd zijn de vooroordelen van kinderen gevoelig voor invloeden van buitenaf (Cameron, Alvarez, Ruble, & Fuligni, 2001; Granic & Patterson, 2006).

De ontwikkeling van vooroordelen lijkt te worden beïnvloed door individuele factoren, zoals het etnisch bewustzijn en de etnische identiteitsontwikkeling die kinderen doormaken (Nesdale, 1999; Rutland, Abrams, & Levy, 2007). Daarnaast spelen sociale factoren een rol. Bepalend is bijvoorbeeld of kinderen thuis of op school vrienden hebben met een andere etnische herkomst (Feddes, Noack, & Rutland, 2009). En het maakt uit of zij ouders of vrienden hebben met negatieve attituden tegenover mensen die tot een andere groep behoren (Benbow & Beelmann, 2010; White & Gleitzman, 2006). Ook ervaringen met discriminatie en racisme kunnen invloed hebben op de vooroordelen van kinderen. Kinderen van de minderheidsgroep blijken op latere leeftijd meer vooroordelen te ontwikkelen. Mogelijk komt dit doordat de kinderen op die leeftijd bewust worden van de discriminatie of racisme waarmee zij zelf te maken krijgen (Verkuyten, 2002).

Ook wat kinderen te zien krijgen in hun omgeving kan vooroordelen versterken. Door bijvoorbeeld een overrepresentatie van ‘witte’ mensen in rollen met status in boeken of op televisie kunnen kinderen ‘witte’ mensen als superieur gaan zien (Beneke, Park & Taitingfong, 2019).

## Effectieve aanpakken

Er zijn, vooral in de Verenigde Staten, veel verschillende aanpakken ontwikkeld voor het bestrijden van vooroordelen van kinderen (zie Paluck et al., 2021; Aboud e.a., 2012; Beelmann & Heinemann, 2014; Gönültaş & Mulvey, 2019). Er zijn aanpakken die zich richten op de cognitieve en sociaal-cognitieve vaardigheden zoals je verplaatsen in een ander, op zoek naar overeenkomsten in een groep, of op basis van normen en waarden beslissingen maken. Maar er zijn ook aanpakken die zich richten op sociale factoren zoals contact tussen etnische groepen en interetnische vriendschappen, sociale normen en een gevoel van bedreiging van andere etnische groepen (Aboud, 1988; Bar-Tal & Teichman, 2005; Bigler & Liben, 2007; Davies e.a., 2011; Killen & Rutland, 2011; Nesdale, 2004; Riek, Manie, & Gaertner, 2006; Rutland, 2004).

De aanpakken komen voort uit de volgende drie veronderstellingen:

- De contacthypothese: De veronderstelling is dat contact tussen individuen van verschillende etnische groepen leidt tot een minder bevooroordeelde houding en positievere relaties tussen verschillende etnische groepen (Allport, 1954; Pettigrew & Tropp, 2011).
- De socialisatiehypothese: Er wordt verondersteld dat ervaringen, kennis en informatie over de maatschappij en andere maatschappelijke groepen en kennis over vooroordelen,

democratische waarden, en culturele verscheidenheid tot meer positieve interetnische relaties leiden (Bandura, 1977).

- De sociaal-cognitieve ontwikkelingshypothese: De veronderstelling is dat de houding van kinderen tegenover andere etnische groepen hun socio-cognitieve ontwikkeling (o.a. begrijpen wat andere mensen doen, voelen en denken) weerspiegelt en dat een verdere ontwikkeling van de socio-cognitieve capaciteiten van jongeren gepaard gaat met een afname van vooroordelen (Aboud, 1988).

Het meest effectief blijken de programma's die zijn gebaseerd op de contacthypothese, die direct contact tussen verschillende groepen stimuleren. En de programma's die gebaseerd zijn op de sociaal-cognitieve ontwikkelingshypothese, die empathie en perspectief nemen bevorderen, bleken effectief. De meest veelbelovende aanpak voor het terugdringen van vooroordelen en het verbeteren van de houding tegenover andere groepen is als deze twee insteken worden gecombineerd, zo blijkt uit de meta-analyse van Beelmann & Heinemann (2014). Wel dient aangetekend te worden dat er sprake lijkt van een 'publicatie-bias': studies waarin statistisch significante effecten worden vastgesteld, worden gepubliceerd, terwijl studies waarin géén of kleine effecten worden gevonden, niet gepubliceerd worden. Dit heeft tot gevolg dat effecten sterk overschat worden (Paluck et al., 2021).

## Direct en indirect contact en bevorderen van empathie en perspectief nemen

Contactmogelijkheden in de school bieden goede mogelijkheden om vooroordelen terug te dringen. Contact kan er toe bijdragen dat gevoelens van angst en onbekendheid tegenover een andere groep afnemen. Maar ook dat leerlingen minder onderscheid maken tussen mensen op basis van etniciteit. Bovendien kunnen zij dankzij contact ontdekken dat binnen andere groepen ook sprake is van diversiteit. Of ze kunnen een groepsoverstijgende gemeenschappelijke identiteit ontwikkelen (Aboud, 2003; Bigler & Liben, 2007; Gaertner e.a., 2008; Stephan & Stephan, 2000).

Maar alleen contact is niet voldoende, het contact moet gestructureerd zijn en de samenwerking tussen leerlingen moet actief gestimuleerd worden (Skinner & Meltzoff, 2019). Het meest effectief blijkt het hebben van interetnische vriendschappen, omdat er dan persoonlijke of intieme informatie wordt gedeeld. Daardoor tonen kinderen ook empathie voor elkaar en verplaatsen zich in elkaar (Grütter & Tropp, 2019).

Ook indirect contact kan een bijdrage leveren. Programma's die indirect contact stimuleren via media, boeken of verhalen en instructie zijn effectief in het verminderen van vooroordelen, zo blijkt uit twee reviewstudies (Aboud e.a., 2012; Gönültaş & Mulvey, 2019). Doordat kinderen verhalen lezen/horen/zien over een kind uit een andere etnische groep kun je empathie bevorderen voor andere etnische groepen en leren ze ook zich in elkaar te verplaatsen (Taylor en Glen, 2019). Kinderen krijgen bijvoorbeeld scènes en verhalen te zien/horen/lezen waarin een kind van hun eigen etnische groep contact heeft met een kind van een andere etnische groep en daarover vertelt.

Uit een studie van Cameron, Rutland, Brown en Douch (2006) waarin kinderen boeken lazen over vriendschappen tussen kinderen van verschillende etnische afkomst bleek dat kinderen die de verhalen waren voorgelezen positiever waren over andere etnische groepen. Ook video's over ervaringen van bekende personen uit de minderheidsgroep met ongerechtvaardigde discriminatie,

bleken vooroordelen te reduceren (Hughes, Bigler & Levy, 2007). Indien iemand anders het verhaal voorleest of vertelt dan blijkt het effect het grootst als dit iemand is van een andere etnische groep (Jonhson & Aboud, 2017).

Het weet hebben van een interetnische vriendschap van een vriend of denkbeeldig contact met iemand van een andere etnische afkomst kan ook kan ook leiden tot meer empathie en vooroordelen verminderen (Di Bernardo, Vezzali, Stathi, Cadamuro en Cortesi, 2017; Skinner en Meltzoff, 2019; Vezzali, Hewstone, Capozza, Trifiletti & Bernardo, 2017).

Programma's die op een indirecte wijze kinderen in contact brengen met andere etnische groepen zijn vooral van belang voor homogene scholen waar nauwelijks direct contact met andere groepen mogelijk is. Zo kan worden voorkomen dat een homogene schoolpopulatie de ontwikkeling van vooroordelen in de hand werkt. Killen, Rutland en Jampol (2009) laten zien dat kinderen die op heterogene scholen zitten minder in stereotypen denken.

## De rol van ouders

Ouders kunnen vooroordelen bij hun kinderen op dezelfde manieren terugdringen zoals dat gebeurt in de effectieve programma's. Zij kunnen bijvoorbeeld hun kinderen stimuleren om met kinderen te spelen van een andere etnische herkomst of door boekjes voor te lezen waarin kinderen van een andere etnische herkomst in aantrekkelijke en positieve rollen worden gepresenteerd. Maar belangrijker is dat ouders zelf geen vooroordelen hebben. Vooroordelen van ouders worden namelijk ook indirect overgedragen (FitzRoy & Rutland, 2010). Kinderen die merken dat hun ouders hun eigen etnische groep prefereren boven andere etnische groepen (in-group favoritism) of die denken dat hun ouders minder positief zijn over een andere etnische groep, zijn zelf ook minder positief over kinderen van een andere etnische groep (Verkuyten, 2002).

## Effectief voor alle kinderen?

Programma's die het contact tussen etnische groepen bevorderen, blijken te leiden tot minder vooroordelen onder kinderen van de etnische meerderheidsgroep. Er worden echter geen effecten gevonden voor kinderen van etnische minderheidsgroepen. Ook aanpakken die speciaal ontwikkeld zijn voor etnische minderheidsgroepen (bijvoorbeeld programma's die preventie van vooroordelen tegen kinderen van de meerderheidsgroep beogen) bleken nauwelijks effectief (Beelmann & Heinemann, 2014; Cameron & Turner, 2017). Dit zou kunnen komen omdat kinderen van de etnische minderheidsgroep vaak al van jongs af aan een positieve oriëntatie hebben tegenover de meerderheidsgroep (Gedeon, Esseil & Badea, 2020). Zij doen overal indirect of direct contact op met kinderen van de meerderheidsgroep. Ze beginnen al op jonge leeftijd waar te nemen dat kinderen uit de meerderheidsgroep een hogere status toegekend wordt. En ze zien dat positieve gebeurtenissen met de meerderheidsgroep worden geassocieerd en negatieve gebeurtenissen met de minderheidsgroepen (Banaji e.a., 2008; Bigler & Liben, 2007). Op basis van deze ervaringen leren ze expliciet of impliciet de benadeelde minderheidsgroepen negatief te bekijken en de bevoordeelde meerderheidsgroep positief, zelfs als ze zelf tot die minderheidsgroep behoren.

Het bevorderen van contact met kinderen uit de meerderheidsgroep kan dus zelfs negatief effect hebben op het zelfbeeld van deze leerlingen, vooral als het ook gepaard gaat met ervaringen met

discriminatie. Voor kinderen uit minderheidsgroepen zijn interventies nodig die ook aandacht besteden aan het omgaan met ervaringen met discriminatie en racisme (Brown et al., 2013; Cameron & Turner, 2017).

## Geraadpleegde bronnen

Aboud, F. E. (1988). *Children and prejudice.* Oxford, England: Blackwell.

Aboud, F. E., & Amato, M. (2001). Developmental and socialization influences on intergroup bias. *Blackwell handbook of social psychology: Intergroup processes*, *4*.

Aboud, F. E. (2003). The formation of ingroup favoritism and outgroup prejudice in young children: Are they distinct attitudes? *Developmental Psychology, 39*, 48–60.

Aboud, F. E., Tredoux, C., Tropp, L. R., Brown, C. S., Niens, U., Noor, N. M., e.a. (2012). Interventions to reduce prejudice and enhance inclusion and respect for ethnic differences in early childhood: A systematic review. *Developmental Review*, *32*, 307–336.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice.* Reading, MA: Addison-Wesley.

Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Oxford, England: Prentice-Hall.

Banaji, M. R., Baron, A. S., Dunham, Y., & Olson, K. (2008). The development of intergroup social cognition: Early emergence, implicit nature, and sensitivity to group status. In S. R. Levy, & M. Killen (Eds.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (pp. 197–236). New York, NY: Oxford University Press.

Bar-Tal, D., & Teichman, Y. (2005). *Stereotypes and prejudice in conflict: Representations of Arabs in Israeli Jewish society.* New York, NY: Cambridge University Press.

Beelmann, A., & Heinemann, K. S. (2014). Preventing prejudice and improving intergroup attitudes: A meta-analysis of child and adolescent training programs. *Journal of applied developmental psychology, 35*(1), 10-24.

Benbow, A. E. F., & Beelmann, A. (2010). Promoting parental education to prevent authoritarianism: The role of systematic parent training. In F. Funke, T. Petzel, J. C. Cohrs, & J. Duckitt (Eds.), *Perspectives on authoritarianism.* Wiesbaden, Germany: VS-Verlag.

Beneke, M. R., Park, C. C., & Taitingfong, J. (2019). An inclusive, anti-bias framework for teaching and learning about race with young children. *Young Exceptional Children*, 22(2), 74-86.

Bigler, R. S., & Liben, L. S. (2007). Developmental intergroup theory: Explaining and reducing children's social stereotyping and prejudice. *Current Directions in Psychological Science, 16,* 162–166.

Brown, R., Baysu, G., Cameron, L., Nigbur, D., Rutland, A., Watters, C., ... & Landau, A. (2013). Acculturation attitudes and social adjustment in British South Asian children: A longitudinal study. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *39*(12), 1656-1667.

Brown, R. (2010). *Prejudice: Its social psychology* (2nd ed.). Chichester, England: Wiley.

Cameron, J. A., Alvarez, J. M., Ruble, D. N., & Fuligni, A. J. (2001). Children's lay theories about ingroups and outgroups: Reconceptualizing research on prejudice. *Personality and Social Psychology Review, 5,* 118–128.

Cameron, L., Rutland, A., Brown, R., & Douch, R. (2006). Changing children's intergroup attitudes toward refugees: Testing different models of extended contact. *Child Development, 77*, 1208–1219.

Cameron, L., & Turner, R. N. (2017). Intergroup contact among children. In L. Vezzali & S. Stathi (Eds.), *Intergroup contact theory: Recent developments and future directions* (pp. 151-168). Routledge, Taylor & Francis Group.

Cristol, D., & Gimbert, B. (2008). Racial perceptions of young children: A review of literature post-1999. *Early Childhood Education Journal*, *36*(2), 201-207.

Davies, K., Tropp, L. R., Aron, A., Pettigrew, T. F., & Wright, S.C. (2011). Cross-group friendships and intergroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review, 15,* 332–351.

Di Bernardo, G. A., Vezzali, L., Stathi, S., Cadamuro, A., & Cortesi, L. (2017). Vicarious, extended and imagined intergroup contact: A review of interventions based on indirect contact strategies applied in educational settings. *TPM-Testing, Psychometrics, Methodology in Applied Psychology*, *24*(1), 3-21.

Fazio, R. H., & Olson, M. A. (2003). Implicit measures in social cognition: Their meaning and use. *Annual Review of Psychology, 54*, 297–327.

Feddes, A. R., Noack, P., & Rutland, A. (2009). Direct and extended friendship effects on minority and majority children's interethnic attitudes: A longitudinal study. *Child Development, 80*(2), 377–390.

FitzRoy, S., & Rutland, A. (2010). Learning to control ethnic intergroup bias in childhood. *European Journal of Social Psychology*, *40*(4), 679-693.

Gaertner, S. L., Dovidio, J. F., Guerra, R., Rebelo,M.,Monteiro, M. B., Riek, B.M., e.a. (2008). The common in-group identity model: Applications to children and adults. In S. R. Levy, & M. Killen (Eds.*), Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (pp. 204–219). New York, NY: Oxford University Press.

Gedeon, C., Esseily, R., & Badea, C. (2020). Examining differences in minority versus majority preschoolers on social categorization and perceived intergroup distance. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.

Gönültaş, S., & Mulvey, K. L. (2019). Social-Developmental Perspective on Intergroup Attitudes towards Immigrants and Refugees in Childhood and Adolescence: A Roadmap from Theory to Practice for an Inclusive Society. *Human Development*, *63*(2), 90-111.

Granic, I., & Patterson, G. R. (2006). Toward a comprehensive model of antisocial development: A dynamic systems approach. *Psychological Review, 113*, 101–131.

Grütter, J., & Tropp, L. R. (2019). How friendship is defined matters for predicting intergroup attitudes: Shared activities and mutual trust with cross-ethnic peers during late childhood and early adolescence. *International Journal of Behavioral Development*, *43*(2), 128-135.

Hirschfeld, L. (2008). Children's developing conceptions of race. In S. Quintana, & C. McKnown, *Handbook of race, racism, and the developing child* (pp. 37-54). Hoboken: NJ:John Wiley & Sons.

Hughes, J. M., Bigler, R. S., & Levy, S. R. (2007). Consequences of learning about historical racism among European American and African American children. *Child Development, 78,* 1689–1705.

Johnson, P. J., & Aboud, F. E. (2017). Evaluation of an intervention using cross-race friend storybooks to reduce prejudice among majority race young children. *Early Childhood Research Quarterly, 40,* 110-122.

Killen, M., Rutland, A., & Jampol, N. S. (2009). Social exclusion in childhood and adolescence. Handbook of peer interactions, relationships, and groups, 249-266.

Killen,M., & Rutland, A. (2011). *Children and social exclusion: Morality, prejudice, and group identity.* Chichester, England: Wiley-Blackwell.

Nesdale, D. (2004). Social identity processes and children's ethnic prejudice. In M. Bennett, & F. Sani (Eds.), *The development of the social self* (pp. 219–246). New York, NY: Psychology Press.

Paluck, E. L., Porat, R., Clark, C. S., & Green, D. P. (2021). Prejudice reduction: Progress and challenges. *Annual review of psychology*, *72*(1), 533-560.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). *When groups meet: The dynamics of intergroup contact.* Philadelphia, PA: Psychology Press.

Raabe, T., & Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence. A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development, 82*, 1715–1737.

Riek, B.M., Mania, E. W., & Gaertner, S. L. (2006). Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review. *Personality and Social Psychology Review, 10*, 336–353.

Rutland, A. (2004). The development and self-regulation of intergroup attitudes in children. In M.
Stephan, W. G., & Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. In S. Oscamp (Ed.), *Reducing prejudice and discrimination* (pp. 23–46). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

*Rutland, A., Cameron, L., Milne, A., & McGeorge, P. (2005). Social norms and self-presentation: Children's implicit and explicit intergroup attitudes. Child development, 76(2), 451-466.*

Rutland, A., Brown, R., Cameron, L., Ahmavaara, A., Arnold, K., & Samson, J. (2007). Development of the positive-negative asymmetry effect: Ingroup exclusion norm as mediator of children's evaluations on negative attributes. *European Journal of Social Psychology, 37*, 171–190.

Skinner, A. L., & Meltzoff, A. N. (2019). Childhood experiences and intergroup biases among children. *Social Issues and Policy Review*, *13*(1), 211-240.

Tropp, L. R., & Prenovost, M.A. (2008). The role of intergroup contact in predicting children's interethnic attitudes: Evidence from meta-analytic and field studies. In S. R. Levy, & M. Killen (Eds.), *Intergroup attitudes and relations in childhood through adulthood* (pp. 236–248). New York, NY: Oxford University Press.

Verkuyten, M. (2002). Ethnic attitudes among minority and majority children: The role of ethnic identification, peer group, peer group victimization and parents. Social Development, 11, 558–570.

Vezzali, L., Hewstone, M., Capozza, D., Trifiletti, E., & Bernardo, G. A. D. (2017). Improving intergroup relations with extended contact among young children: Mediation by intergroup empathy and moderation by direct intergroup contact. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *27*(1), 35-49.

White, F. A., & Gleitzman, M. (2006). An examination of family socialisation processes as moderators of racial prejudice transmission between adolescents and their parents. *Journal of Family Studies, 12*, 247–260.

## Over deze vraag

Opgesteld door: Merlijn Karssen (antwoordspecialist), Edith van Eck, Wouter Schenke & José Mulder (kennismakelaars Kennisrotonde).

Vraagsteller: Directeur basisschool

Geraadpleegde experts: Prof. Dr. Monique Volman (hoogleraar onderwijskunde aan de Universiteit van Amsterdam), Dr. Floris Burgers (educatie antropoloog, onderzoekt relatie tussen onderwijs en samenleving), Prof. Dr. Eddie Denessen (expert op het gebied van kansengelijkheid, leraarverwachtingen, differentiatie in het onderwijs, schoolkeuze)

Onderwijssector: Primair onderwijs

Trefwoorden: Zelfbeeld, vooroordelen, , stereotypen, discriminatie, racisme

Referentie: Kennisrotonde. (2017/2024). *Hoe ontstaan bij jonge kinderen stereotype associaties van huidskleur met eigenschappen of gedrag, en hoe kun je de*

*ontwikkeling van vooroordelen voorkomen?* (KR. 173). Den Haag: Kennisrotonde.

Dit antwoord is gepubliceerd op Kennisrotonde.nl. De Kennisrotonde is samen met NCO en Onderwijskennis een onderdeel van het NRO.